

ban helyezkedik el a Ferenci-hátnak nevezett kiemelkedésén. A laza szerkezetű települést nyugati irányból nagyméretű, akár 10–13 m hosszúságú agyagkitermelő-gödörök sora zárja, melyek közvetlenül az egykor valószínűsíthető vízjárás partján helyezkednek el.

A lelőhely nagy részén az erózió elpusztította az egykori kultúrréteg jelentős részét. Így csak öt, a korszakra jellemző cölöpszerkezetes ház földbe mélyedő cölöplyukait tárhattuk fel. A házak 8–10 m hosszúak, 3×5 m szélesek voltak; a vázat – a ház méretétől függően – 9–15 gerenda tarthatta. Tájolásuk az uralkodó széliránnyal megegyező, azaz ÉNy–DK-i. A feltárt objektumok jelentős része egyszerű, kerek gödör, köztük sok a méhkas alakú.

Az ásatások egyik legfontosabb eredménye az újkőkor középső szakaszába sorolható, összesen 115 sír feltárása. A sírok több kisebb-nagyobb, zárt sírcsoportban helyezkednek el, DK–ÉNy tájolásúak. A vázak zsugorított helyzetben, bal oldalukon fekszenek a megegyező tájolású sírgödörben. Néhány vázat szemetesgödörbe helyeztek, de fektetésük és tájolásuk megegyezik a többiével. A feltárt sírok közül néhányból hiányzott a koponya, azonban az utólagos bolygatás lehetősége kizárható. A halottak mellé kisebb edényeket, ékszereket helyeztek. A különleges leletek közé tartozik egy kisgyermek sírjából előkerült szokatlanul nagyméretű Spondylus karperec és 10 cm hosszúságú gyöngy. Két sírből, melyek azonos sírcsoportba tartoztak, egy-egy 10 cm hosszú obszidián pengemagkővet bontottunk ki.

A lelőhelyen feltártunk két, egymással párhuzamosan futó, V, illetve U keresztmetszetű árokból álló, közel 200 m hosszúságú, többszörösen megújított és kisebb-nagyobb bejáratokkal tagolt árokrendszert. A körárok körülvett területen szerencsés módon egy 20×40 méteres felületen szinte bolygatatlanul megőrződött az eredeti kultúrréteg. Itt kizárólag kézi erővel két ház omladékát és egy szabadtéri kemencét bontottunk ki.

A rézkori hunyadihalmi csoporthoz két gödör tartozott.

A középső és késő bronzkori településnek csak a széle esett a feltárási területre. Néhány kisebb, valamint egy nagyméretű gödröt, és egy kutat tártunk fel ebből a korszakból.

Az előkerült leleteket a Hajdú-Bihar Megyei Múzeumok Igazgatóságának polgári régészeti bázisán helyeztük el.

Az ásatáson részt vett Anders Alexandra (MTA-ELTE Interdiszciplináris régészettudományi kutatócsoport), Nagy Emese Gyöngyvér (Déri Múzeum), Hajdú Zsigmond (Déri Múzeum), V. Szabó Gábor (ELTE BTK Régészettudományi intézet) régészek, Kozma Károly fotós és Bényei Zsolt technikus (Déri Múzeum), valamint az ELTE BTK Régészettudományi intézet hallgatói.

RACZKY PÁL

233. Polgár, Homok-dűlő

(Hajdú-Bihar megye) R, B, Szk, Sza

A lelőhely a Király-értől kb. 700–800 m-re K-re, a Homok-dűlő nevezetű határrész Ny-i szélén lévő É–D-i irányú homokdombon található. A domb a Tisza árterébe esik, ezért az év jelentős részében D, Ny és É-felől víz vette körül. A lelőhely az Argon-Ker Kft. tulajdonában lévő, Polgár-Homok III. védnevű bányaterületre esik.

2001. szeptember végén az egyik gépkezelő bejelentése nyomán mentünk ki a helyszínre, ahol a középső bronzkori füzesabonyi kultúra temetőjének több bolygatott sírját figyeltük meg a művelés által kialakított falakban.

A leletmentés 2001. szeptember 28-tól 2002. június 26-ig tartott. Ez alatt a füzesabonyi kultúra temetőjének 110 sírját és 3, kizárólag – a szántás által elhúzott – töredékes mellékletet tartalmazó sírmaradványt tártunk fel. A feltárt sírok közül 96 csontvázas, 6 szórthamvas és 8 szimbolikus temetkezés volt. A sírok a Füzesabonyi kultúra klasszikus és késői (Bodrogszerdahely) fázisának leleteit tartalmazták.

Több, mellékletekkel gazdagon ellátott, magas szociális státuszú férfi és nő temetkezését tártuk fel. Ezek között fontos az a három férfisír (79., 112., 129. obj.), melyekbe különböző méretű és szegecscsámú, trianguláris pengéjű, lekerekített markolatlapos bronztört mellékletek. A leggazdagabb női sírok közül az egyikben (141. obj.) fajansz és 1-2 borostyángyöngyből álló nyaklánc, egy másikban (155. obj.) egy teljes borostyán nyaklánc került elő. A szántás által rendkívül bolygatott női sírban, a koponya és fogtöredékek közül került elő egy töredékes, poncolt díszű aranyszalag. A megfigyelt rendkívül szigorú temetkezési rítus jól illeszkedik a kultúra eddig feltárt temetői által kialakított képbe. A férfiakat jobb oldalukra enyhén zsugorítva, D–É-i tájolással; a nőket pedig bal oldalukra enyhén zsugorítva, É–D-i tájolással fektették a sírba. Két ettől eltérő – K–Ny-i illetve NyDNy–KÉK-i – tájolású, bal oldalára zsugorított felnőtt nő melléklet nélküli sírja került elő.

A temető É-i szélén 3 rendellenesen (nem nemüknek megfelelően) fektetett és tájolt sír (157., 158., 160. obj.) került feltárássra. Ezen temetkezések értelmezésénél figyelembe kell venni a temetést végző közösség azon szándékát, mellyel a megszokottól eltérő temetkezési rítussal akarták tudatosan kifejezni az elhunytak „másságát”.

Egy esetben sikerült feltárnunk kettős temetkezést: egy sírban (56. obj.) egy 2-3 éves gyereket átkarolva tartó nő feküdt.

A temető eredetileg, az elpusztított részeket is figyelembe véve, mintegy 200–250 temetkezést tartalmazhatott.

A temető minden bizonnyal a tőle Ny-ra kb. 650–700 m-re lévő Ásott-halom nevű bronzkori teli-település egyik temetője lehetett. (Másik temetőjét a Homok-dűlőtől DNy-ra, kb. 500–550 m-re lévő 29. lelőhelyen

Kriveczky Béla és V. Szabó Gábor 1997-ben és 2001-ben részben feltárta.)

A homokbánya leletmentése során még őskori, késő rézkori (Baden), késő bronzkori (Gáva), római császárkori gödrök kerültek kibontásra. Sikertelenül egy szkíta település – elsősorban kerek tárológödrökből és egy hatalmas, amorf agyaggyerő gödörből álló – részleteit is feltárnunk. A sírok antropológiai feldolgozását K. Zoffmann Zsuzsa végezte.

DANI JÁNOS

234. Polgár, Kása-domb-dűlő

(Hajdú-Bihar megye) U

A Polgár 34. számú lelőhely a Ny-i-főcsatornától mintegy 100 m-re D-re, a Kása-dombtól K-re, egy sík, ősgyepes területen található, ami már az őskorban is vízjárta terület tagolt partvidéke lehetett. A mai felszínt jól látható szikerek tagolják; az erek partján a Kása-dombon kívül még 2-3 másik kisebb halmocska látható, melyeken a terepbejárás során – különösen a rókavarak kotorékában – intenzív újkőkori telep nyomaira bukkantunk; nagyobb mennyiségű kerámia-, állatcsont- és paticstörédek kerültek elő.

A humuszolás során kb. 40×270 m-es területet nyitottunk ki. A szelvény É-i negyedében egy kb. 1,7–2 m széles, sekély, réteges betöltésű árok fut keresztbe, melyet több helyen is átvágtunk. Az árokból 20. századi anyag került elő. Az érintetlennek tartott ősgyepes foltokat magába foglaló területet az 50-es években feltörték, aminek számos kézzel fogható nyomát találtuk.

Szelvényünk közepén, egy 40×120 m-es területen középső újkőkori teleprész nyomait tártuk fel. A telepen belül 4 különböző funkcionális egység különíthető el.

Az É-i részen nagy agyaggyerő gödrökből gazdag középső neolitikum végi (bükki, szakálháti) leletanyag került elő. A nagy gödrök körül kisebb, többnyire kerek, néha méhkas alakú tárológödröket tártunk fel. Ezeknek a gödröknek többségéből kevés leletanyag került elő.

Középen két cölöpszerkezetes épület nyomát találtuk. Egy valószínűleg többször átépített, cölöpszerkezetű épület cölöpnymait figyeltük meg (56. obj.). Sajnos a cölöplyukak nagysága, elhelyezkedése nem rajzolt ki olyan egyértelmű formát, ami alapján egy téglalap alakú lakóépület alapjait azonosíthatnánk. Egyvonalban elhelyezkedő cölöpsorokat és derékszögű sarokelemeket tudtunk ugyan azonosítani, amiket nem lehet egy épület részeként értékelni, mert feltűnően különböző a cölöpök vastagsága és beásási mélysége. Annál viszont sokkal sűrűbben és párhuzamos vonalakban helyezkednek el, hogy csak valamilyen térelválasztó szerepet (kerítés, paliszád stb.) tulajdonítsunk nekik. Valamilyen tetőszerkezetet kellett, hogy tartsanak, ami speciális funkciójú lehetett (műhely?). A tetőszerkezet alatt folytatott műhelytevékenységre utal az öt, szinte egy sorban (ÉK–DNy-i irányban) elhelyezkedő kerek gödörösor, me-

lyek nem cölöplyukak voltak, ugyanakkor D-i irányban jól lehatárolták a cölöplyukakkal teli területet.

A 83. számú objektumban téglalap alakú, cölöpszerkezetű épület elemeit tártuk fel. Itt szabályosan kirajzolódott a ház alapja. A DK–ÉNy-i tájolású, négyszögletes ház szimmetrikus alaprajzot mutat, végelemei hármas tagolásúak.

Az 56. objektum számú épülettől K-re feltártuk egy DDK–ÉÉNy-i tájolású, bal oldalára erősen zsugorított nő(?) sírját (34. obj.). A halott fejét okkerral szórták be. A sírgödör Ny-i szélénél kiképzett sekély padkán helyezték el az edénymellékleteket: az arc elé egy hordó alakú kis edényt, a felhúzott lábak elé egy hasonló edényt és egy kis félgömbös csészét. A kis csészében is találtunk okkert. A sírtól nem messze egy DK–ÉNy-i tájolású, lekerekített téglalap alakú sírgödörben egy csecsemő maradványai kerültek elő (80. obj.). Mindkét sír körül kisebb méretű cölöplyukak nyomai rajzolódtak ki. Ezek úgy körülzárták – különösen a 34. obj. sz. felnőtt sírt –, hogy esetleg valamilyen temetkezést körülkerítő építmény meglétére gondolhatunk. Ez megerősítheti azt az elképzelést, hogy olyan településen belüli temetkezésről van szó, ami kapcsolódik valamelyik épülethez; jelen esetben az 56. objektum számú, ismeretlen funkciójú épülethez.

Ezenkívül érdekes színfoltja a telepnek az a 14 szabadtéri, keskeny, mély munkagödörből álló rész, ami jól körülhatárolhatóan jelentkezik a telep D-i részénél. Négy elem pontosan beilleszkedik az 56. és a 83. obj. sz. cölöpszerkezetes épület közé, míg a többi a két sírtól D-i irányban, három kisebb csoportban elkülönülve található. Funkciójuk egyelőre ismeretlen. Bár csak háromból került elő középső újkőkori kerámiatörédek, elsősorban az elhelyezkedésük alapján valamilyen szabadtéri tevékenység munkagödöreiként értelmezhetjük ezeket az objektumokat.

A lelőhely objektumsűrűsége, a leletanyag intenzitása arra utal, hogy az újkőkori középső időszakához tartozó település egyik periférikus részét tártuk fel. A település jól illeszkedett a korabeli természetföldrajzi viszonyokhoz: a vízjárta terület kiemelkedő részeit intenzívebben és állandóan, míg a mélyebben fekvő részeket alkalomszerűen, periférikus jelleggel lakták.

DANI JÁNOS – HAJDÚ ZSIGMOND

235. Pomáz, Holdvilág-árok

(MRT 13/1 k. 23/17 lh.)

(Pest megye) Kö

2002 nyarán a Holdvilág-árok több helyszínén végeztünk ásvány- és kőzetmintavételt.

A Holdvilág-árokhoz közel fekvő, 2001 nyarán történt szondázó próbaásatásig Kovácsi faluval azonosított lelőhely (MRT 13/1 k. 23/26 lh.) jellegzetes kovácsműhelyben keletkezett salakjainak és az előkerült vastárgyaknak a vizsgálatára is sor került a Veszprémi Egyetemen. A kovácssalakok elemzéseit a Holdvilág-árokból